

Barica Smole: *Kamendan* (spremna beseda Andrej Blatnik). Novo mesto: Goga 2003, literarna zbirka Goga.

Kamendan, skovanka, ki spominja na besedotvorje nekaterih slovenskih poetov, na prvi pogled zavaja. Pod tem naslovom ne najdemo pesnikovanja, ki bi se spogledovalo z arhaičnimi razsežnostmi občutenja, pač pa kratke zgodbe, večinoma vsaj navidez trdno zasidrane v vseobsegajočem tu in zdaj. Restavracije, ulica, stanovanjska soseska, taksi, hotel, pisarna. In tako naprej. Sprijaznjenje ali naveličanost. Mestni avtobus, ki zjutraj pripelje kot "stoglava žival z na silo prekinjenimi sanjami, zloščeni čevljev in izvisenih plaščev, s trmastimi kovčki in skrušenimi torbicami, z zaprtimi obrazi, nepripravljenimi na nov dan, z napol spečimi otroki, naslonjenimi na rame". Dogajanja se vrstijo kakor slike na razstavi, pred bralčevimi očmi pa se sestavljajo vsakdanji prizori.

Izostrena pozornost na detajle, ki v običajnem zaznavanju pridejo in grejo, pa na mnogo mestih prerase v fantastične razsežnosti. Tako da si prav zares ni lahko pojasniti nenavadnega vtisa, da resničnost ni več resničnost, ko postane resničnost na kvadrat. Avtorica svoje očitne preobčutljivosti nikakor ne razkazuje, nasprotno, dnevi, ki se vrstijo skozi njene pripovedi, so mirni in tihi kot malokje, kljub temu pa kot ustvarjeni, da v njih nenadoma zazevajo nevalgične točke malih svetov. Tu so ženske, ki nenadoma vztrepetajo, in moški, ki zaškripajo z zobmi. Detajli so vsakdanji, vendar prefinjeni. Nič posebnega se ne dogaja, vendar smo povabljeni pod prag zaznavanja. Nevalgična točka bo kar pravi izraz za pomislek, ki ga zna poiskati avtorica, da podvomi v ustaljeni red stvari, da se distancira od "vsakdanjega časa". Pod nevpadljivo površino njenih zgodb namreč bije povsem drugačna ura. Tako vsaj narahlo sluti marsikatera od oseb, ki svoji navidez banalni nesposobnosti, držati se konvencij, nikakor ne pride do dna. "Za hip ga je spreletelo, da si s časom nista na roke. Da nima

vpliva nanj, da ga skoraj ne razume, mogoče pa ga je samo podzavestno spregledoval, ker je bilo s časom povezano toliko stvari. Med drugim staranje.” Tako premišlja tipični predstavnik *Kamendana* (njegova desna roka ne ve, kaj dela leva – in obratno), ki samo z eno nogo živi v resničnosti, in ki je, medtem ko vedno znova lovi svoj rep, sam začuden nad sabo.

Sprtost s premočrtno časovnostjo pa se ne izčrpava v lapsusih in nerodnostih, pač pa zna postati tudi navdihnjena, če ne celo navdihujoča. Takšno dočakamo v naslovni zgodbi, ko poetični potenciali dokončno dozoriijo v pravi *Kamendan*, v brezčasje, kakršno obeta beseda. Zgodba, postavljena ob morsko obalo, kjer se ob dotiku kopnega in morja ena večnost stika z drugo, je sicer utemeljena v geologiji: med kamni v Mesečevem zalivu, izpranimi “iz rane oceanskega fliša, iz plasti peščenjaka, laporja in karbonatnega turbidita”. Večnost se preigrava skozi ljudi, ki so mislili, da so prišli samo na plažo, sedajo pa na kamne, polne burne zemeljske preteklosti. Več kot očitno je spregovorila čarobnost, zaznana v prvinah, zagonetnost, ki se preliiva med elementi. “Nič ni bilo sočasno in nič ni bilo kasneje, voda je rasla in se umikala, vsak dan znova, ni ji bilo mar ne za steno nad sabo ne za mornarje na ladjah in kopalce na obrežjih.”

Akterji njenih zgodb niso le ljudje, pač pa tudi zvoki, vonjave, predvsem pa letni časi. “Ozračje je postalo skrivnostno, da je dobilo pridih daljnih celin,” beremo v eni od zgodb, kjer so vremenske motnje dejavnejše od ljudi, njihova izraznost pa nakazuje že skorajda samostojno resničnost, povsem neodvisno od človeškega sveta. Na avtoričinem zemljevidu se lahko tudi nepomembno in zdolgočaseno obcestno naselje ponaša z intenzivnim notranjim življenjem, ki pa je dostopno, in še to samo v fragmentih, le redkim. “Ljudje pa so hiteli mimo, ne da bi opazili, da kraj sanja podnevi, v dnevu žetve koruze, s temno svetlobo na svoji koži, in da tudi njega prežemajo scefrani valovi zraka.” Je to spomin, ki zdaleč presega človeški spomin, ali pa le neskončna prostodušnost naravnih sil, ki jih ne veže nobena prisila človeškega sveta? Tako kot svetloba, ki je imela “nedotakljivo srce in se zato ni menila za nemarnosti in koristi”.

Zaziranje vase je vedno pospremljeno tudi z ustrežno atmosfero, čeprav je vzdušje podano le z nekaj potezami, in spet imamo lep primer, kaj vse se lahko zgodi v “nenavadni, nemestni tihoti”, ali pa v nenavadno vročem dnevu, ko je videti, da so namesto ljudi spregovorile sence, kako deževje vpliva na potek kriminalistične preiskave, nenadna nevihta pa na trapasto trenutno odločitev, ki povzroči hudo jezo dekleta in konec ljubezenske zveze. Domišljija, ki se v številnih zgodbah iskri skozi vrste drobnih vžigov, na drugih mestih kar poplavlja, vznemirljiva pa je tudi razlika med notranjim vidom, med pokrajini in prizori, ki jih slika misel, ter zunanjo resničnostjo. Vidni svet je lahko nedosegljiv, tako kot pri oslepelem človeku, ki v svoji glavi mukoma obnavlja znano pokrajino s “požetimi njivami in senožetmi, uhajajočimi z vedno daljšimi sencami v hlad gozdnih obronkov”. V “tiho plazenje teh senc, plimo in oseko svetlobe”, pa se je mogoče zazreti tudi med branjem, tako kot se zgodi bralcu

Chestertona, ko nenadoma ponagaja "čudna rumena svetloba". Kontrast med prizorom, ki zraste iz potiskane strani, ter tistim na dosegu roke, se dokončno izrazi v vremenskih muhavostih za oknom, preigravanja med vsemi tremi ravnmi pa ustvarjajo privlačno zgodbo.

Možnosti, ki jih ponuja (ali pa vsiljuje) virtualna resničnost, so grobe in kičaste v primerjavi z začaranostjo, ki obvladuje zanesenjake, in prvi med vele mojstri iluzionizma je seveda pisatelj. Takole se zgodi, ko vstane od računalnika z nastajajočim zimskim prizorom. "Začudil se je, da je bilo zunaj še toplo. Prišel je iz sveta, kjer so nosili šale in kjer je rahlo snežilo. Tu pa so bile ulice nastlane z listjem, iz izložb so se mu posmehovale lutke, že oblečene za mraz. Ena izmed njih je imela okrog vratu šal, en konec ji je visel do pasu, drugi ji je pokrival ramo in padal nekam po hrbtu."

Ničesar še nisem povedala o žanrskih prvinah, ki jih *Kamendan* kot za šalo, vendarle tudi premore. *Skrivnost oranžne preproge*, *Vsega je kriva Ana*, *Metamorfoza Amelije P.*, *Usodna vrva* namigujejo seveda na detektivščine, ki pa se izgubljuje med nešteti odenki občutenja. Skupaj s posamičnimi elementi humoreske se na ta način ustvarja še kako vznemirljivo mešanje, saj gre v temelju za situacije, ki čistega žanra nikakor ne bi prenesle, ter za občutenje, ki se večno zmuzljivo enači z nekakšnim napol obstajanjem. Ali pa vsaj z vprašljivostjo bivanja.

"Franc se je največkrat počutil kot da ga ni," pripoveduje Barica Smole, ki vneto raziskuje, na koliko različnih načinov je mogoče (ne)obstajati. Zbirka se začne s špekulacijo, ki jo je dodobra izrabil že postmodernizem, s človekoma, ki obstajata le v pisateljevi glavi, in seveda s strahotno željo, da bi bila zapisana. Avtorica nas v nadaljevanju na srečo uspe prepričati, da ji gre še za vse kaj drugega kot pa le za preigravanje všečnih domislic. To je namreč le prva v nizu situacij, ki preigravajo možnost (ali pa bridko dejstvo) delnega obstoja. Kot bi v začarani pokrajini vsakdanjosti zmanjkalo prostora za celega človeka, kot bi se ves čas lahko pojavljali le s svojim glasom ali profilom ali kravato. Skozi zgodbe se izoblikuje že prava uročenost z delnostjo, tako kot je pisatelj obseden s fragmenti, ki jih trga iz neobstoja, policijska preiskava pa s podatki, ki jih mukoma sestavlja. Fragmentarnost očitno prevladuje vse do najbolj banalne ravni, vse do stanovalca, ki je s svojim brezbarvnim bivanjem za sosede že domala neviden, tako zgrešljiv, da o njem pričajo le še čevlji pred vrati. Obstoj je vedno vprašljiv in vzbuja globoko začudenje, Barica Smole pa se o tem sprašuje ravno sredi najgostejše in najbolj nevprašljive realnosti, kjer pa že najmanjše nelagodje spodbudi panično samospraševanje. Manko identitete, na smrt izmučena vsakdanjost, minevanje, požari ... zgodbe, kot da se ne odigravajo skozi ljudi, zato pa raje skozi nesreče, ali vsaj nesposobnosti in zadrege: nesposobnost, da bi si priklicali v spomin barve na zastavi, nesposobnost nadaljevati začeto novelo, popolna nemoč novinarja ob na novo odkritih dejstvih, ki sesujejo začeti članek, nezainteresiranost za sostanovalce, ne, ne in še enkrat ne.

Pogostost in raznolikost hendikepa v tej prozi nikakor ni naključje, od zobobola do izgube vida se je v to razmeroma drobno knjižico prikradla večina od vsega, česar se je bati živemu človeku. Znotraj poetike Barice Smole pa je gotovo najbolj sugestivna izguba spomina: in če si ni preveč neokusno dovoliti pripombo o eleganci, lahko vsekakor rečem, da prav anamneza najbolj gladko odraža iskano drugo plat stvari, fantomskega dvojnika samoumevnosti bivanja. Po vsej verjetnosti imamo prav zato opraviti z neverjetno ofenzivnostjo pasivnosti, s poezijo zaobrnjene rokavice, kot bi se svet, ki se je sicer navajen izražati le skozi pozitivno akcijo, zdaj na lepem izražal le še skozi primanjkljaje in opuščanja. Pasivnost je magična, difuzno razpršena, dokončna. Vse, kar poskuša razdreti ta urok in uveljaviti svojo voljo, se izrodi že na začetku, nasprotno pa skladnost s pasivnostjo prinaša neko še ne dovolj raziskano srečo. Neuspehi pa so tako trdno zacementirani v podstati *Kamendana*, da niti obžalovanja več ne vzbujajo. So kratkomalo del narave in prirojeni kot barva las. Vzdržati je treba brez vsakega obžalovanja in brez najmanjše sledi patetike. Udarci usode pa se v miru vrstijo kot šahovske poteze. Ali pa naletavajo kot snežinke.